

KERTINĖ
PARAŠTĖ

Ne visada saulė šviečia

Iš tiesių ji šviečia, bet ne visada ją matome danguje. Todėl, kaip himne nurodoma — iš praeities semiamės stiprybės. Bet ką tu, žmogau, su ta praeities stiprybe darysi, kai likimo smūgiai dažnai yra stipresni už tavo atsparumą. Kai lemtis, varoma aklo atsitiktinumo energijos, ūmai pakla tau koją, ir esi išmušamas iš rikiuotės. Arba, jei esi maža valstybė, galingas kaimynas užsigėdžia tave „išvaduoti“ iš pavojingos ligos — per didelio nepriklausomumo.

Gal dėl to ką nors didvyriškai ir darai. Tačiau dažniausiai: išgyveni neteisę ir smurto gėlą, matai nepastovų, brutalią santykiavimą tarp tautų ir žmonių, pajunti aklos lemties galia.

„Politikoje, kaip ir gyvenime, niekad nieko nėra tikro“, sako mano pašnekovė Minerva, kuri retai dėl ko nors rimtai jaudinasi.

Ji teisi. Ji ramiai žiūri pro langą. Ką tik saulė švietė. O dabar, nei iš šio, nei iš to, dangus grėsmingai niuokiasi. Negi ims lyti? O aš sutariau su ja — lakių troškimų įkvėpėja — važiuoti į žirgų lenktynes. Retai aplankau hipodromą. Santa Anitoje buvau tik prieš gerą pusmetį. Naujai apvarkytame Hollywood'o parke — prieš keletą metų. Ten lenktyniauja nauji žirgai. Keli jauni žokėjai. Hollywood'o hipodromas yra Ingelwood'e, šalia gražaus apskrito Forumo, kur profesionalai žaidžia krepšinį. Žodžiu, puošnu, erdvi. Laineriai čia pat dešinėje leidžiasi į LAX aerouostą — irgi spektaklis, žiūrint pro žiūronus. Kelis mėnesius iš eilės diena diena saulė plieskė. Be jokių

išimčių. O dabar, visai be reikalo, saulė pasiduoda lietingai išimčiai. Aš mėgstu lietaus muziką. Bet ne dabar, tik ne dabar...

Liūdnai spoksau pro langą. Ten mano lauktoji diena sumirks lietuje. Nesamoningai klausiu: „Kas yra Kornevilis?“ Minerva tyli. Tarp pirštų sukaloja pieštuką. Po kurio laiko ji atsako: „Nemanau, kad tai žirgo vardas. Tegaliu pasakyti, kas yra Saksapilis.“ Jaučiu jos užuojautą man. Kaip ir aš, ji nesamoningai žaidžia žodžiais. Dėl visa ko sakau: „Tai juk seksapilis.“ Ji iškilmingai ištiesia ranką, rodo: „Ne! Tai sakų pilis tolimoje Saksonijoje.“

Žiūrėk, kaip lengvai suvarė mane į saksofono ragą.

Negi dabar turiu galvoti apie tolimą sakų pili, kai ši diena už lango pavirto šlapia mazgote. Bet taurioji Minerva neatsileidžia. Ji savo ruožtu klausia: „Ar tu žinai, kas yra Eupalinos?“ Skamba graikiškai. „Nemanau, kad žirgo vardas“, sakau. „O ne, protuli. Eupalinos yra architektas, antikoje genialus puikiasių pastatų, ypač šventovių kūrėjas. Kaip ir kiekvienas nepaprastas žmogus, jis sugebėjo filosofuoti. Jam atrodė, kad žmogaus kūnas yra tobuliausia konstrukcija, tiksliau, instrumentas. Taip — kūnas, kaupiantis labai daug galių žmogui žmogui pasireikšti. Eupalinos kas rytą melsdavosi savo kūnui, prašydamas, kad suteiktų dvasiai stiprybės. Paskaityk Paul Valery dialogą „Eupalinos“, kuriame Platono stiliumi Sokratas šnekasi su Fedru. Įsitikinsi, kokią reikšmę žmogui turi kūrybingumas“.

Taigi ir vėl suvarė mane į ragą. Dargi filosofiška. O lauke jau pliaupia kaip reikiant. Imu prisiminti panašią dieną prieš daugelį metų vandenyno pakrantėje įrengtame hipodrome Del Mar, netoli San Diego. Kai atvažiuavau su savo bičiuliu Stasiu, ten švietė saulutė. Buvo ir Stasio ištikimoji Petronelė. Atsisėdome patogioje tribunoje po stogu. Per patį vidurį. Viskas matyti puikiai. Ir išėjimo anga. Ir karališkas trimitininkas, skelbiantis naujų lenktynių pradžią. Ir žirgų lėtas paradavimas. Ir jų riskojimas. Ir zovada apšilimui. Ir poniška teisėjų karieta. Ir starto vartai. Tik veizėk, kiek širdis trokšta. Ir tų lenktynių net devynios. Maždaug kas pusvalandį, su jaudinančiais finišais, kai žiūrovai jau ne sėdi, o stovėdami šaukia: „Come on, baby-boy, come on! You will make it!“

Būčiau Katiliškis, aprašyčiau įdomiau. Dabar tik pasiguosiu, kad tą malonų reginį tada suardė lietus. Dangus apsiniaukė ir ėmė lyti. Be perstojo. Po kelių bėgimų trakas virto bala. Nesisekė ir mūsų pasirinktiems žirgeliams. Stasio favoritas „Never too late“, į kurį jis buvo sudėjęs savo viltį atsilošti tai, ką buvo anksčiau prašvilpęs, atbėgo priešpaskutinis. O manasis 7-o numerio „Aladino pasididžiavimas“, į jį jamas garsaus žokėjo Pincay, ne atbėgo, bet atšlubavo paskutinis. Kažkas atsitiko jo grakščiai priekinei kojai.

Lietus neatlyžo. Besidairydamas pro žiūronus, pamačiau toli už hipodromo kiemuose iškabintus sušlapusius skalbinius. Vadinasi, tą dieną nepasisekė ir skalbėjoms. Ten ir pakibo mūsų nuotaika, drauge su šlapiais vyriškais marškiniais.

Pabaigai tegaliu naiviai pasakyti: ne visada šviečia saulė — tiek politikoje, tiek gyvenimo buityje. Bet tai niekis lyginant su tuo, kas dedasi pasaulyje.

Būtinai reikės perskaityti minėtą Sokrato ir Fedro pokalbį.

Pranas Visvydas

TOKIA YRA ISTORIJA

Žemyne buvom paskutiniai
Pagoniško pasaulio dinozaurai.
Dabar — kieta fosilija
Europos uoloje,
Kirsta, kapota,
Keikta ir krikštyta,
Kraujuojanti —
Gyva!

Tokia yra istorija,
Tokio poezija —
Be krikšto drabužėlių,
Nuoga.

Kazys Bradūnas

Liepos šeštoji, diena, kada 1253 metais įvyko Mindaugo karūnavimas Lietuvos karaliumi, mūsų laikais, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, buvo paskirta visuotinė mūsų šventė: Lietuvos valstybės diena.

Kairėje — Karaliaus Mindaugo paveikslas (drobė, aliejus, auksas), nutapytas dailininkės Editos Nazaraitės, yra dovana Lietuvos ambasada JAV Washington'e.

Diplomatas Kazys Bizauskas ir Lietuva

JUOZAS MEŠKAUSKAS

• Pranas Zundė. KAZYS BIZAUSKAS 1893-1941. Antroji knyga. Čikaga: Lietuviškos knygos klubas, 1994. Spausdino „Draugo“ spaustuvė, 4545 West 63rd Street, Chicago, Illinois 60629. 430 puslapių, 12 fotografijų įtarpas. Kaina — 12 dolerių. Gaunama „Drauge“.

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Kazys Bizauskas buvo paskirtas pasiuntiniu ir įgaliotu ministru į Angliją ir jis ten nuvyko 1928 m. gegužės 16 d. Dviem dienoms vėliau, t.y. gegužės 18 d., tuometinis užsienio reikalų ministras Augustinas Voldemaras nuvyko į Angliją, neva Anglijos užsienio reikalų ministro Neville Chamberlain kviestas, bet Chamberlain sako, kad jis jo nekvietė. Tačiau Voldemaras su Chamberlain pasikalbėjimą turėjo ir buvo svarstyta lietuvių lenkų problema. Pasikalbėjimas buvo nesėkmingas ir jis ministrą Chamberlain labai supykino. Anglijos ir Lietuvos santykiai buvo sugadinti daugiau negu metais. Anglų spauda buvo Lietuvai labai nepalanki ir kai kurie laikraščiai Augustiną Voldemarą vadino „enfant terrible“ (vaikas pabaisa). Kazio Bizausko darbas Anglijoje buvo komplikotas ir sunkus.

1929 metais Anglijoje įvyko vyriausybės pasikeitimai. Parlamento rinkimuose, vietoj konservatorių, laimėjo Darbo partija. Ministrų pirmininku, vietoj konservatoriaus Stanley Baldwin, tapo darbietis J. R. MacDonald, ir Užsienio reikalų ministru, vietoj konservatoriaus A. N. Chamberlain, tapo darbietis A. Henderson. Keitėsi anglų-prancūzų santykiai ir prancūzų įtaka mažėjo Tautų sąjungos taryboje. Taip pat keitėsi anglų-rusų santykiai. Kazys Bizauskas rašo: „Priėjus prie klausimo, koks gali būti naujos vyriausybės nusistatymas link Lietuvos, tenka skirti du daly-

Kazys Bizauskas savo darbo kambaryje Lietuvos pasiuntinybėje Washington'e.

kus: Lietuvos vidaus padėtį ir Lietuvos užsienio situaciją. Negali būti abejonės, kad darbiečių sluoksniai nusistatė prieš dabartinį Lietuvos režimą. Kas dėl Lietuvos užsienio situacijos, tai gal galima tikėtis pagerėjimo“.

1929 m. rugsėjo 19 d. Augustinas Voldemaras iš visų pareigų buvo atleistas ir ministru pirmininku buvo paskirtas Juozas Tūbelis, kuris laikinai ėjo ir Užsienio reikalų ministro pareigas. 1929 m. lapkričio 8 d. Tūbelio vyriausybėje Užsienio rei-

kalų ministru buvo paskirtas dr. Dovas Zaunius.

Visiems tiems pasikeitimams įvykus, Kazio Bizausko darbas palengvėjo. Jis taip pat buvo paskirtas Lietuvos atstovu ir prie Olandijos vyriausybės.

Lietuvos ir Anglijos santykiai gerėjo. Kazys Bizauskas tam padėjo labai daug pastangų. Tuometinėje politinėje Europos situacijoje Bizausko veikla Anglijoje buvo labai įdomi, komplikuota ir svarbi. Užsienio reikalų ministras Dovas Zaunius jį rėmė ir jo

veiklą vertino. Kazio Bizausko raportai ir Prano Zundės visų tų įvykių aprašymai ir komentarai yra labai įdomūs.

Lietuvos pirmosios nepriklausomybės laikotarpiu kai kurios problemos tęsėsi visą laiką, kaip, pvz., Vilniaus ir Vilniaus krašto byla, Klaipėdos byla, nesklaidumai ir nesutarimai su Vatikanu. Kazys Bizauskas visų tų problemų kėlimo ir išsprendimo ar mažiau aktyviai dalyvavo.

Lenkams okupavus Vilnių ir Vilniaus kraštą, santykiai su lenkais ir tarptautinėje plotmėje Vilniaus byla buvo visą laiką aktualūs. 1927 m. gruodžio 10 d. Tautų sąjungos tarybos posėdyje po ilgos Augustino Voldemaro kalbos Pilsudskis Voldemarą paklausė: ko jis nori, karo ar taikos. Taip pat viešai pareiškė, kad Voldemaras yra patologinis kazusas, kuris vartoja argumentus, būdingus bepročių ligoninėms įnamių mentalitetui. Voldemaras, žinoma, negalėjo atsakyti, kad jis nori karo. Jis pažadėjo taiką. Ir vėliau su lenkais taikos ir kitais lenkų keliamais klausimais buvo daug Hagos tribunole, Karaliaučiuje, Lugane ir kitų posėdžių, bet be rezultatų, nes lietuviai visus tuos klausimus rišo su Vilniaus problema.

Kazys Bizauskas pranešė, kaip buvo sužinojęs iš pačių anglų, kad anglai buvę palankūs Lietuvai. Tačiau anglai, turėdami gana aštrių problemų su prancūzais, kurie lietuvių-lenkų santykiuose palaikydavo lenkus, turėdavo nusileisti prancūzams. Bizauskas labai daug pastangų padėjo anglų palankiau nuteikti Lietuvai lietuvių-lenkų byloje. O tai nebuvo taip lengva, nes anglų reikalai taip pat rėšosi su Lenkija, Rusija, Vokietija, Prancūzija ir kitomis valstybėmis.

(Nukelta į 4 psl.)

Prieš priėmimą pas Didžiosios Britanijos karalių 1929 metais (diplomatinių korpusų privaloma apranga): Lietuvos pasiuntinybės Londone sekretorius J. Kajeckas, O. Kajeckienė, P. Bizauskienė, Lietuvos pasiuntinys Didžiąjai Britanijai Kazys Bizauskas.

Šiame numeryje:

Liepos 6-ajai • Ne visada saulėta • Prano Zundės „Kazys Bizauskas“ (2) • „Praradimo sonata“ • Algimanto Suopio eilėraščiai • Broniaus Radzevičiaus pomirtinė knyga • Naujos „Mūsų krašto“ knygos • Stasės Klimaitės-Šimoliūnienės koncertas Los Angeles

Gytis Laukinis

PRARADIMO SONATA

I ŽALIOJI

Už lango vidurpavasario giedrumoj kunkuliuoja didmiestis. Oras apgaulingas — švietia liepą primenantį saulę, medvilniniai debesėliai tokie kaip vėlyvą rugpjūtį, tik retkarčiais užpučia vėjas, atkeliavęs iš tolimos šiaurės. Vakar smarkiai lijo, o šiandien gretimų valstijų gresia viesulų pavojus. Bent taip per radiją pranešė. Vietinis dienraštis kažkodėl nustojo pranešinėti apie orus — turbūt nenori liaudies be reikalo gąsdinti, ar nepagrįstos vilties suteikti.

Dar vienas pavasaris — esu netikras dėl temperatūros, ypač vidų būdamas. Praeivių apranga spręsti nepadaeda — maišosi žieminiai švarkai, pirštinės, nuogos bambos, trumpos kelnės.

Užskleidęs užuolaidas, trisssyk patikrinęs, ar neužrakintos durys, pasileidžiu žemyn tulpių pauostyti. Debesys palengva traukiasi, paskui vėl buriasi.

Tikrinu kiekvieną lysvę — tulpės dar neišsiskleidusios, o narcizai nuo šalčio nukentėję. Teks traukti į parką, kuriame veikia šiltadaržiai — pati įstaiga vadinasi „konservatorija“, nors ten nerasi nei muzikos, nei jokių konservų. Yra tačiau bananmedžių, milžiniškais lapais gaudančių dirbtinį lietų, kuris nuo stogo protarpiais pūrkia. Bus gal ir azalijų.

Vienas autobusas, du traukiniai. Užbaigiu kelionę pėsčiom, nuo stotelės dar gerą pusvalandį praleidžiu, beklajodamas po apylinkę, vieną iš miesto turtingiausių — tik čia tulpės irgi nežydi. Pro langus matyti ištaigingi salonai, išpuošti nematytų menininkų paveikslais bei antros rūšies skulptūromis. Nepaisant to, užėina noras, kad šeimnininkas ar šeimninė vidun pasikviestų — išgertumėm kavos, aptartumėm šiuolaikinį meną, užsigėrus konjaku sušiltų visas pasaulis, ir būtumėm visi turtingesni. Einu toliau, pagyvenusį ažuolų apsidinta gatvę, o akiratyje jau spindi šiltadaržiai.

Žiemos metu konservatorijos prieangis tampa užuovėja vietiniams benamiams — bent dienomis gali čia atitirpti, sustingusius sąnarius sušildyti. Šie nėra nė kiek panašūs į tuos, kurie miesto centre užkabinę praevius, prašydami išmaldos. Anaipol — šie benamiai — gamtos draugai atokiau užsilaiko, net viens su kitu nesišneka, į lankytojus nei akių nepakelia. Konservatorijos darbininkai juos toleruoja, šaltčiausiomis dienomis kava pavaišina. Pavasariui atėjus, benamiai nejučiomis išsiskirsto neatsisveikinę. Jų šiandien ir nėra, tų miestietišku klajokliu.

Vidun įėjus, drėgmė apsisrašo akiniai — jauku valandėlę pastovėti, per asmeniską miglą stebėti atsiveriantį tropikinį pasaulį. Stiebiasi kokoso medžiai, apvynioti vijokliais, figmedžiai, apelsinai, visi apsuoti tiršto augmenijos ir juodžemio lydinio saldžiais aitraus kvapo. Lyg uosto ir baltoji marmurinė statula, saugojanti fontaną, į kurį daug kas įmetę po pinigėlį. Jos romėniška nosis turbūt jau pripratusi prie tiesiog nepakeliamo botanisko kvapo, nesiraito, nesimaivo. Bet ir nesišypso.

Šalia statulos konservatorijoje šiandien mažai žmonių lankosi, viešpatuoja augalai, neapgausti iš garsiakalbių grojamų paukščių čiulbėjimo. Tikram paukščiui čia būtų rojus, tik paukščiai apie konservatoriją nežino. Dar tulpių neradau.

Po palmių persikeliu pas paparčius — jiems paskirta atskira erdvė, kad būtų tarp savųjų. Pūčia vėsenos oras, čiurlendamas kalba dirbtinis upeliukas. Ant laiptuko sėdi žaliai apsirengusi moteris, jauna, turbūt botanikos studentė (bent taip spėjau), lėtai piešia Pietų Amerikos rūšies papartį, ritmiškai protarpiais pakeldama galvą, gaudydama kiekvieno lapelio formos mandrybes. Ją stebiu iš tolo — nenoriu be reikalo trukdyti svetimo žmogaus, juolab dirbančio. Žalioji moteris dirba neskubėdama, lyg atsargi amatininkė, susiliejusi su papartimi. Piešia paprastu pieštuku, paskui skirtingomis spalvomis siekia tobulo žalios spalvos, tai šviesina, tai tamsina. Sėlinu arčiau, bandydamas vaizduoti eilinį konservatorijos lankytoją — smalsiai dairausi, kelis žingsnius paeinu, sustoju, deduosi skaitas pakabinatas etiketes, nekaltai žvilgtelįu Žaliosios kryptimi. Manęs nepastebi. Reikės įsidrąsinti, laikinai atidėti tulpių ieškojimo misiją, išeiti į pasaulį ar bent į kito žmogaus pasaulį, nors trumpam, keliom akimirkom pasidalinti kito žmogum, įteisinti viens kito būvį. Nusigalvoju — užtekty šiuo atveju paprasto „labas“. Dar ilgai spoksau į paparčius, ruošiuosi šiltadaržio ramybę drumsti savo kvailiom užmačiom. „Kvailos, bet nekaltos“, raminu save, nieko baisaus. Esu nepavojingas. Nors jei

tą žinau tiksliai aš pats, kokia iš to nauda? Užteks. Padėk, paparti.

— Kaip laikotės? — pradedu tuo neatsakytinu klausimu, kuriuo šiame mieste būdinga sveikintis. Lengva nustatyti, ar pašnekovas vietinis — jei ima išsamiai atpasakoti savo sveikatos sutrikimus, bėdas darbe ar šeimoje, jau galima spręsti, kad žmogus arba neilgai mieste gyvena, arba gal, kankinamas miestietiškos vienatvės, nežada praleisti progos kito ausį palenksti, nors trumpam gyvenimo našta kitam perduoti.

— Kaip laikotės? — tuo pačiu klausimu atsako Žalioji. Geras ženklas — sugavus sviedinį, atmeta tiesiai man. Lygus žaidimo laukas.

— Gražiai piešiat, — geresnės pastabos nesugalvojęs, sumurmu. — Nuostabios spalvos, lyg nuotraukoj.

— Ilgai stengius, — atsako Žalioji, bematant iš to žmonių luomo, kuriam sunku priimti pagyrimą, kad ir kuklesnį ir nebūtinai nuoširdų. Ji piešia toliau.

— Dovanokit už sutrukdyimą, — nevykusiai pradedu atsiprašinėti. — Išvydus tikrą meną, sunku jo neįvertinti, — dar primu komplementą.

— O, čia nieko, — sušnabžda Žalioji, braukdama pirštais per plaukus, — Menkniekis.

— Na, sėkmės, — palinkiu, kvailai į laikrodį pasižiūrėjęs, lyg būtumėm ilgesnį laiką šnekęjęsi, lyg aš kur nors skubėčiau.

— Dėkui, — atsako Žalioji, akių nuo savo eskizo nepakėlus, nors buvo jau baigusi piešti. Nusisukdamas pastebiu, ar gal įsivaizduoju, jos švelnią šypsena.

Dingsta iš gyvenimo dar viena nesugrąžinama akimirka. Persikeliu pas kaktusus. Jiems dar ne laikas žydyti, pasitenkina spygliu grasinimu, nors čia nėra ko atbaidyti. Sausumas jaukesnis, negu pas paparčius dvelkianti drėgmė. Iš pasaulio dykumų sumesti vienon lysvėn kaktusai nenustoja savisaugos instinkto, viens kito per arti neprisleidžia, pastoviai budi, tik nenujaucia, kad gretimam šiltadaržiui teka vanduo, kuris paparčius gaivina, kitokią gyvenimą suteikia, ne tokį plėšrų, kovingą.

Tuo ir baigiasi tulpių ieškojimas — teks pasitenkinti papartėmis ir kaktusais. Turbūt per anksti atsiradau — kad ir šiltadaržis, bet nenugali gamtos nustatyto laikrodžio, kuris nulemia gimimą, žydėjimą ir mirtį. Primenau, kad čia tau ne Olandija. Dar reikės laukti. Žadu narcizus belaistančio darbininko pasiteirauti, ar nebus šimet tulpių, bet apsigalvoju, nutariu geriau netrukdyti žmogaus klausimais, kuriais ji greičiausiai kankina ne vienas lankytojas. Laiko negaišina, bet erzina, visai be reikalo pertraukia ramią momento vienatvę.

Ruošiuosi išeiti, stabtelėju ties fontanu, atsisveikinu su statula, kuri dar vis tyli, ir per dvigubas duris ir benamių prieangį traukiu laukan. Per žolę nubrendu prie Schillerio paminklo, prisėdu parūkyti, tolimesnį ėjimą spręsti. Po poeto kojom vysta gėlių puokštė, lelijos kažkokios. Bandau įsivaizduoti, kaip sena vokiečių susikūpinusi ankstyvą rytą lenkiasi prieš žalvarinį dainių, jam lelijas ir garbę atiduoda, po nosim atmintinai šnibžda jo eiles, nusisuka, ir švelniai, bet senais žingsniais grįžta pensininkės gyvenimam. Praeis dar viena diena, ji vėl savo darželį laistys, o paskui ilsėsis.

Rausiuos kišenėse, ieškau degtukų. Keikiu save, kad nerandu, juk civilizuotas žmogus ugnį kartu su savim nešioja, urve nepalieka.

— Gal reikia ugnies? — teiraujasi girdėtas balsas. Žalioji. Nelaukdamas atsakymo, jau siūlo beliepsnojančių žiebtuvėlių, tokį, kuris, vėjo ne užpučiamas, pavojingai atrodo.

— Būtu ne pro šalį, — sušvepluoju per cigarete, dėkingai priimdamas siūlymą, o Žalioji iš pakelio išsitraukia vieną ir sau. Skirtumas, kad jos be filtro.

Vienu grakščiu švystelėjimu prisėda, iš kuprinės išsitraukia sąsiuvinį, atverčia kelis puslapius ir pasididžiudama man rodo.

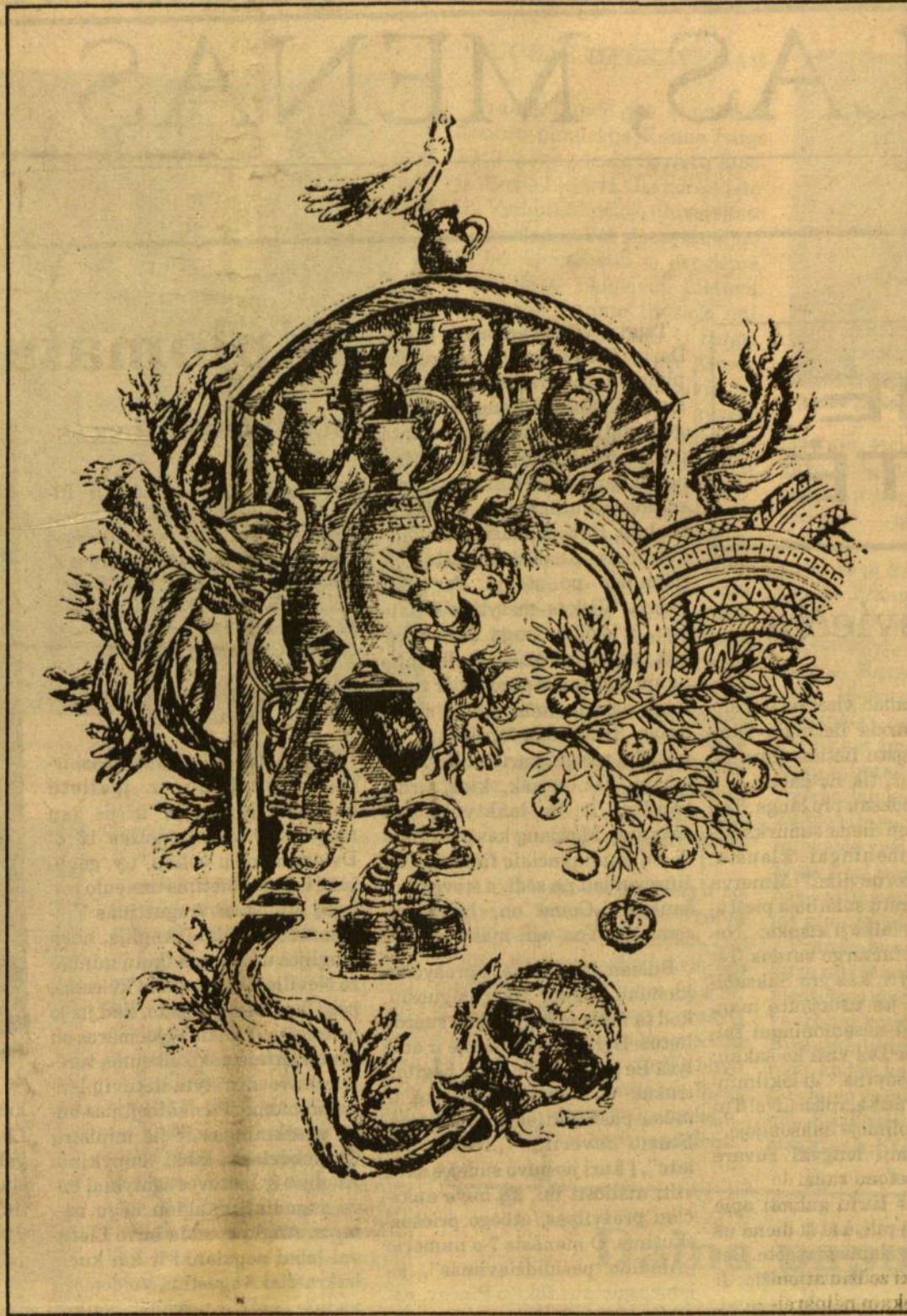
— Galvojau, norėtumėt pamatyti užbaigtą darbą, — su šypsena ir savimi pasitikinčiu balsu sako Žalioji.

— Iš tiesu, — sutinku aš, karštligiškai bandydamas tinkamą pastabą sugalvoti. Apie meną nelabai daug žinau, išskyrus prancūzų impresionistus, gal ir Van Gogh. — Primenau Monet vandens lelijas, — lyg rimtai pagalvojęs dėstau. — Spalvos niuansai itin panašūs. Tik papartis ne Prancūzijoje.

Tikiuos, kad tai nors kiek nuoširdžiai nuskambėjo, bet abejoju, ypač kai Žalioji ima juoktis, o paskui kosėti.

— Kritikas atsirado, — ji toliau juokiasi.

— Nesugebu geriau sugalvoti, — prisipažįstu, imu ir pats juoktis, nors man tai nebai-

Algirdas Kyzikas

Laukimas, 1994
Grafika, tušas
8" x 5"

siai juokinga.

— O jums Monet patinka? — rimčiau nusiteikusi klausia Žalioji, braukdama plaukus taip, kaip braukė šiltadaržį, išgirdus pagyrimą.

— Man Van Gogh labiau prie širdies. Gal esat matę jo „Poetų sodą“? Meno muziejuje kaba. Nuostabūs olandų talentas.

(Įsivaizduoju, kad Žalioji geria tą olandišką alų žaliuose buteliukuose.)

— Nežinau, — švelniai nesutinka ji. — Sunku rimtai vertinti ausį pjaustytoją. Kad ir dailininkas būtų.

Valandėlę patyliu, nelabai noriu į polemikas leistis.

— Kad jam klausia visai nereikalinga buvo, tikriausiai tik trukdė kūrybai. Jei būtų akį išsidūręs, tai vienas dalykas, bet vienos ausies negaila.

— Anaipol, — pradeda įsikarščiuoti Žalioji. — Ar nesate matę Toulouse-Lautrec baletų šokėjų? Ant drobės įrašyta muzika. Tam reikia ausies, geriausiai dviejų, kad būtų stereo.

— Tokia modernizmo baisi kaina, — nutariu toliau į klampynę skęsti. — Jis buvo originalus. Šiom dienom niekas taip nedrįstų padaryti.

— Tai ir gerai, — atsidūsta Žalioji. — Žmonės turi pažinti savo ribas. Vienas reikalas savašias patirti ir jas bandyti, visai kitas reikalas jas peržengti, dargi iš dyko buvimo, nieko geresnio nesugalvojus.

Ji pradeda skambėti kaip vienas iš tų perdėtai populiarių psichologų, kurie savo prekes per radiją ar knygynus bando išplatinti. Jų knygos net kelerius metus tūno bestselerių sąrašuose, ir dažna vidurinį amžių pasiekusi moteris jas ūmai išperka, tikėdamasi, kad kažkoks žodinis perliukas stebuklingai atitaisys kelių dešimtmečių priemiestietiško gyvenimo padarytą žalą. Kiekvienas įprotis, pasak tų psichologų, tampa yda, meilė iš tikrųjų gali būti kenksminga, juolab jei ji įgalina kitą žmogų džiaugtis savo įpročiais, kurie gyvenimą įprasmina, bent tiem žmonėms, kurie daug džiaugsmo semiasi iš tos pačios kasdienybės, kurią tie psichologai vadina pilka, atimdami iš žmonių jų paskutines viltis.

Bet Žaliajai galiu dar atleisti — turbūt nepėjusi dar gyvenimo kraičio sukrauti, nesukramčiusi kažkokios pernelyg populiarios nuo-

monės, ją paprasčiausiai išspjauna, jau nekaltant apie viršinimą. Įstengs dar persiauklėti.

— Žinok, apie ribas daug kas šneka, bet ar tai neįteisina neiškeptą vidurkiškumą? Kaip paskiausieji Holivudo šėdėvrai, kurie aukština kvailius ir istoriografijai vertus atseit jų žygdarbius?

— Ne visai, — atkerta Žalioji. — Ribos esti natūralios. Juk aiškiai pastebimos ribos tarp žemės ir vandens, gyvybės ir mirties, nakties ir dienos.

— O „prieblanda“? Ar „kai maišosi žemė su dangum“, kaip dėsto Senojo pasaulio priežodis? Ar „bedugnis kavos puodukas“, kuri nuolat restoranuose siūlo?

— Tai visai kiti dalykai. Kalbate apie kalbą, o ne tikrovę.

Čia jau įžeidimas. Pirmasis prisipažinsiu, kad mano santykis su tikrove ne toks, koks būdingas normaliesiems žmonėms, tačiau niekad neabejoju savo blaivumu. Net girtas būdamas neabejoju.

— Priklausau kieno tikrovė, — tesugebu atsilipti, dargi šiek tiek virpančiu balsu. — Kiekvienas įsiziūri tai, ką nori pamatyti.

— Nebūtinai, — vienu žodžiu reikalą baigia Žalioji. Be tolimesnių aiškinimų duoda suprasti, kad nelabai nori toliau gilintis į tokius pirmokiškus filosofinius klausimus, bent ne su svetimu žmogum, parke po paminklu besėdint.

— Tai gal užteks, tuo tarpu, filosofijos ar mėgėjiškos psichologijos, ar kaip kitaip ją bevardintum, — pati išveda Žalioji, paleidusi nuorūką žemėn ir kaire koja ją gesindama. — Gal dar pasimatysim, — ji stojasi ir vėl plaukus brauko.

— Rodos, jums šiltadaržiai patinka. — Patinka, tik šiandien buvau užsispyręs tulpių susirasti. Labai nesiseka.

— Dar per anksti. Kantrybės turėkit. Pavasariu sunku pasitikėti.

— O ar kitais metų laikais galima?

— Žiema, — ūmai atsako Žalioji, vėl prisėdama. — Dienos nesikeičia, o orai tik keliais variantais kritulius dovanoja: sniegas, lietus, kruša, vis vien tai vanduo, nesvarbu, ar tai pūga, liūtis ar lijdura. Tas pats pilkumas.

Bijau, kad ji nepridėtų „kasdienybės“. Jai neatleisčiau.

— Vis tas pats megztinis, šalikas, tos pačios pirštinės. Apranga galima pasikliauti, o ją dik-

tuoja žiema, — vėl ryžtingai baigia Žalioji, lyg iššaukianti mane su ja nesutikti.

— Todėl ir pavasario labai laukiau, — prisipažįstu. — Norėjau kažko naujesnio ar bent įvairesnio. Žinoma, kasmet vis tas pats, bet žmogus nenustoja vilties, kad gal ir atsiras kažkas neregėto. Kad ir nauja tulpių rūšis. Juk olandai visko sugalvoja.

— Baik jau apie tuos olandus, — nusijuokia Žalioji. — Kad tulpes sumaniai veisia, čia klimato nuopelnas, o ne žmogaus talento.

— O gal patiai tulpės ar *Heineken* nepatinka, jei tokios nuomonės apie olandus esat? — nerimtai klausiu, o Žalioji įsiseidžia.

— Tulpės ir *Heineken*. Gėlė su alumi lyginti, akiplēšiška. Tas pats, jei lygintumėt papartį su anglim.

— Atleiskit, aš visai nekaltai klausiau, nenorėjau įžeisti, — skubu teisintis. To man netrūko. Žmogaus be sąmojo, be lengvumo. Rimto, kaip papartis rimtas augalas. Rimtas, bet primityvus. Primityvus, bet pastovus. Gal ir gerai.

— Neįsiseidžiau, — gražiai meluoja Žalioji. — Mane tik erzina nepagrįsti kaltinimai. Aišku, kad patinka tulpės.

— Tai sakykit, kur jas rasti, — prašau aš, su tam tikru beviltiškumu.

— Jau sakiau, kantrybės reikia. Jei ne rytoj, tai gal poryt. Palauksite, pamatysite.

— Lauksiu, — tvirtai, Žaliosios pavyzdžiu, atsakau.

— Tai ir gerai, — pritaria pati Žalioji. — Ne viską kaip tik šiandien išvysite.

Ji vėl stojasi, ruošiasi iškelti. Kuprinę taisosi, kraptosi kišenėse. Ir vėl tuos plaukus brauko, šįkart abiem rankom.

— Gal dar pasimatysim? — įstengiu išburbleti, sugadindamas šiaip gana puikų tylos momentą, kurį liudijo pavyzdžiai tylus Schilleris.

— Visko gali būt, — valandėlę pagalvojęs nusišypso Žalioji, nusisuka, ir nueina šiltadaržio link, prie jo trumpai sustoja, paskui pasuka į gretimą autobuso stotelę. Už stiklinio kampo ji dingsta, ir lieku vienas su Schilleriu, kuris toliau tyli. Tyliu ir aš.

Už daugiaaukščių leidžiasi saulė, bent taip spėjau, nes jos nematau, bet jaučiu užeinantį šaltį, kuris norom nenorom primena žiemą. Sunku ją atsikratyti. Turbūt jau laikas toliau keliauti.

Sunkiai pasikeliu, ne taip grakščiai, kaip Žalioji, ir su Schilleriu ir jo gelėm atsisveikins, per žolę einu, kantriai laukdamas ko nors naujo, kaip Žalioji man siūlė. Todėl neskubu.

Prietemoj tuštėja parkas, šeimos su krykštaujančiais vaikais pavargę traukiasi, užleidžia pievas ir miškelius narkomanams, nepilnamečiams alkoholikams ar tik vienišiams klajotojams, kurie neskuba namo, aplamai niekur neskuba. Pasuku paprūdę, kur antys ruošiasi nakčiai, turbūt prisimindamos geradares jų penėtojas, kurios per dieną su jomis duona dalijasi. Ažuolai irgi vargsta, šešėliais nebežaidžia, taupo jėgas turėdamos kovai prieš pavasario vėjus, kurie nuo ežero atsiaučia. O po žiemos atsigauananti žolė primena Žaliają, kuri dabar kažkur autobusų važiuoja. Sėdi viena, žiūri pro langą, ir galvoja apie mane, ir gailisi, kad ilgiau prie paminklo nepasiliko, ir lengvai atsidūsta, ir dairosi, ar nebūčiau irgi per stebuklą kažkur netoli jos prisėdęs. Umai įsitikins, kad niekad nebeapsimatysim, prie savo stotelės lėtai išlips, vėl viltingai apsidairys, paskui žingsniuos galvą nuleidusi į namus.

Malonu taip įsivaizduoti, tikrovę savo romantika atskiesti. O tikrovė turbūt maždaug šitokia: Žalioji linksmai namo važiuoja, protarpiais tyliai nusijuokdama, nesulaukia namo sugrįžti, kuomet galės visoms draugėms apskambinti, apšnekėti tą kvailį, prie jos konservatorijoj kombinavusį. Visos smagiai, sveikai nusijuoks, pasidalins panašiais išpučiais, ir praeis dar viena pletkavinga diena, o aš dar vienas vaikščiosiu po aptemusį parką.

Vėjo gūsiav iš žvarbiau pučia, ir imu galvoti, kur susirasti užuovėją, kad nors trumpam apie tikrovę galėčiau pagalvoti, prieš grįžtant į gulį dar vienai neramiai nakčiai. Paskui vėl prasidės viskas iš naujo.

Dingtelį mintis — nueisiu į tą pačią užėigą, kurioj kasdien po darbo kelias valandas praleidžiu, kurioje ne per švaru, nei per šviesu. Ten bus galima nusiraminti.

Ligi užiegos dar gabaliukas kelio — tenka praeiti turtingesnę apylinkę. Nebent šuniuką vedinas, pėstysis čia sukelia tarp vietinių įtarimą, dar labiau, jei dairosi į architektūrą. Sukaupę turto, bijo ji prarasti, ir taip praleidžia dienas besirūpindami.

Palengva retėja rezidencijos, iš tolo girdėti iš turistinių užieigų sklindanti tranki muzika, viliojanti nevietinius pasigerti. Ypačiai gaila jūreivių, kurie būriaus po miestą vaikštinėja, nesugalvodami geresnės vietos, kurio užsukti, kišenės ištuštinti. Jie dar labai jauni.

(Kitos dvi dalys ateinančių šeštadienių)

Atvirai apie žmogų

Pomirtinė Broniaus Radzevičiaus knyga — „Žolė po šerkšnu“

PETRAS MELNIKAS

Nebuvo tikėtasi, kad po tiek žadančio rašytojo Broniaus Radzevičiaus mirties, po jo pagarsėjusio romano *Priešaušrio vieškeliai*, dar atsiras knygutė *Žolė po šerkšnu* (Vilnius: Varpas, 1994). Joje randame net 18 novelių, apysaką „Pumpuras“ (išspausdinta ir *Pergalėje*) ir Juttos Noak esė „Balsas iš tylos“ apie Broniaus Radzevičiaus gyvenimą ir jo asmenybės psichologiją.

Apie šią mielą medžiagą norėtusi ką nors tikrai gražaus, ypatingo pasakyti, pagerbti brangų rašytoją, ištarusį labai atvirą žodį apie žmogų: kodėl jis taip nelaimingas. Ir su begalybe kliūčių, atrodo, knyga sudaryta gan apgalvotai, pridant jai ir esė apie rašytoją, bet vis dėlto ji ne paties autoriaus sudaryta. Medžiaga buvo po mirties rasta ir skaitytojui pateikiama net be leidėjų bent trumpo paaiškinamo žodžio, kaip ir kokia atranka buvo padaryta, kaip buvo prieita prie sprendimo išleisti; mat kai kas, jaučiama, yra tik šikcai, gal medžiaga romanams?

Novelėse jaučiamas *Priešaušrio vieškelio* Radzevičius. Kai kurios aprašai tik nuotaikas, tokias tikras, ypatingas nuotaikas žmogaus gyvenime. Pavyzdžiui, laidotuvėse to paties pavadinimo novelėje „Laidotuvės“; žiūrint bare į užšalusius langus ir girdint melodiją („Melodija“); balandžio mėnesį žiūrint vogčia pro langą į žaidžiančius vaikus paūpy, gėdžiant išgirsti šaukiamą savo vardą, kaip vaikystėje, bijant dabar senam būti pastebėtam („Balandis“).

„Balandis — kiek daug jis žada prie upės susispietusiems vaikams. [...] Aš žinau, aš prisimenu. Kaip džiugino pirmasis žolės aksomas pievutėje, kaip laukiau kažkada šio mėnesio. [...] vaikų balsai nuo upės. Ar ne mane jie tik kartais šaukia?“ (p. 120).

Džiugina idomiai pagauti protagonistų charakteriai. Štai novelėje „Prieš kelionę“ vaikas, sunkiai dirbęs dvejus metus statybose, nešiojęs plytas, maišes cementą, rengiasi išvykti į didelį miestą studijuoti — „būti didesniu kaip yra“ tarp stiprių, paprastų darbininkų, tarp kurių jaučiasi lyg nesavas, ir išeina ryte beveik niekieno nepastebėtas. Novelėje „Sukuryje“ negraži, ilganosė, neišlaikiusi egzaminų mokykloje mergaitė, praminta Balda Pabalda, po draugės pasakojimo apie jos meilės pasisekimus prie ežero eina į vandenį ir negilioj vietoj paskęsta, lyg to geidžianti...

„Kai tas šniokštimas liovėsi, gulėdama ant dugno akmenėlių, per begalinį vandens skaidrumą išvydo debesis, valtį, draugę, kuri, tabaluodama kėjomis, skaitė knygą, išvydo trobelę kalne. Tai buvo jos namai, nepaprastai ryškiai švystelėję atmintyje. Ša-monė, prieš užgesdama, akimir-kai nutvieskė juos neapsakomai skaidria savo šviesa“ (p. 125).

Rašytojui, „skaidri šviesa“, išeinant iš gyvenimo, yra lyg kažkas gražaus, ir jis tai dažnai vartoja. Taipgi „skendimas“ yra dažna jo raštų tema, primenantį tokią pobūdžio ir jo mirtį. Apie šią šviesą rašytojas yra daug kalbėjęs savo žmonai paskutinę savo gyvenimo dieną.

Apysakoje „Pumpuras“ iš pradžių vystoma įdomi tema. Profesorius Pumpuras, nors studijavęs Vokietijoje, nekenčia vokiečių, karo metu užplūdusių Lietuvą, naikinančių žydus ir žiauriai besielgiančių. Pumpuras nekenčia ir įvairių lietuvių, kolabo-

rantų, dirbančių vokiečiams ir ir Pumpurą erzinančių, kad apie jį jau užvesta ir byla.

Kai profesorius šeimą vokiečiai pradeda persekioti, ji papuola į jų areštą, o jis pats slapstosi, autorius pereina į keistą filosofavimą, kuris gan išblaško skaitytoją. Čia jaučiama daugelyje vietų lyg neapdirbta medžiaga, lyg geras juodraštis, ilgas išsiskakymas, su daug painių filosofijų, kartais nieko bendro neturinčių su apysaka.

Gal autorius neturėjo laiko pastebėti, kad šios pažiūros į gyvenimą (aš tikiu tuo, tuo ir tuo) netik nelabai įdomu skaityti, bet jos ir šykščios vaizdingumu, kaip Nietzsche's filosofiniai raštai. Tai lyg mažiau literatūrinė Radzevičiaus dalis. Be to, apie ankstesnę, tik ką buvusių rusų sovietiską okupaciją nėra nei žodžio, lyg jos nebūtų buvę. Tas leidžia autoriui susikaupti į vieną temą: vokiečių brutalumą — ir tas jam gerai pasiseka. Be to, ši apysaka buvo rašyta sovietmečiu ir sovietinei spaudai, ir tokios temos joje buvo mėgiamos.

Štai Pumpuro pokalbis su keliais išsilavinusiais vokiečių kareiviais ir jo mintys apie vokiečius: „Visa jo povyza tiesiog dvelkė kažkokiu persisotintu antžmogišku žengimu — mažas karaliukas, kuriam duota teisė teisti ir žudyti. — Bet lazda turi du galus, pasakiau. — Istorija žino aibes nugalėtojų ir engėjų [...], jie išdėvė savo bejėgiškumo tvai-ke“. [...] Jeigu moki žodžiu atmo-kėti už žodį, jie niekam neįpareigoja: jeigu jis su šiais žodžiais išlydėtų mane į kankinimo kamerą, kur išluptų nagus ir dantis, su tokiais pat žodžiais ne kiek nesudėjęs, turėdamas valdžią, išlydėčiau ir jį ten pat“ (p. 69).

O už puslapio — kodėl Pumpuras toks? „Pajutau šių žmonių atskirtumą ir siaubą. [...] mano žmonos motina irgi buvo žydė [...]“ (p. 71).

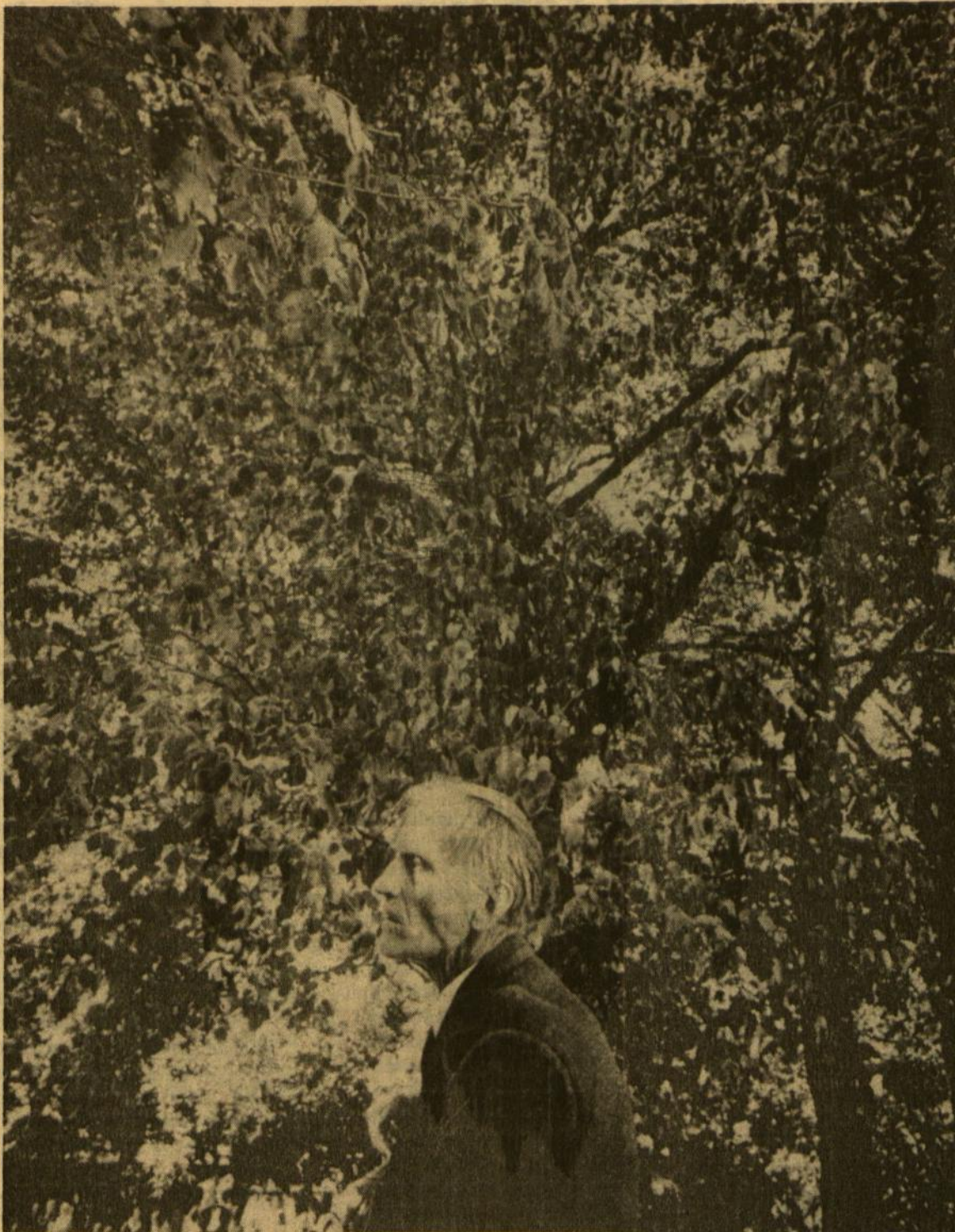
Juttos Noak ilgame esė apie Bronių Radzevičių „Balsas iš tylos“ (pp. 169-214) klausiamas: „Ar galima individualiai išgyventi vidinę patirtį tų, kurie gyveno ir mirė iki mūsų?“ Taip sakant, ar pažįstame Bronių Radzevičių?

Tam vartojami rašytojo žmonos Genovaitės Radzevičienės pasisakymai, atsiminimai, citatos iš rašytojo užrašų knygelės ir spausdintų minčių (ypač iš *Nemuno* žurnalo).

Taip atveriamas rašytojo uždaras būdas, sugyvenimas ir retkarčiais nesusipratimai su žmona, su giminėmis. Kaip jis stebėjo „visą, kas dedasi aplink“, su blašiusiu įsitikinimu, kad visa tai kada nors pravers (kūryboje). Matė, kad filosofija, psichologija (ir literatūra) turi ribotas pažinimo priemones. (Bet novelėse gerai vartojo psichologiją, o „Pumpure“ filosofiją, kuri vargina skaitytoją, kaip pastebėjome. Net tėvas panašiai atsiliepė: „Tėtis perskaitė Baltusį ir Bronių ir sako: 'Baltušis geras rašytojas, viskas aišku, viską supranti, o Bronius... irgi geras rašytojas, bet, žinai, labai jau mokslinis'“ (p. 182). O prozoje grynas filosofavimas yra kaip svetimkūnis. Mėgino net pasiduoti į gerų rašytojų globą, itaką, bet nesisekė.

Giminės be reikalo jį kaltindavo išdidumu. Jis vengdavo kompanijų. O žmonės nemėgsta užsidaraisių ir kitaip galvojančių. Jis tai išgyveno ir užsirašydavo tuos jausmus.

Žmona, kai perrašinėjo jo rankraščius, buvo nukrėsta šurpo — negi tai jo parašyta? — stebėdavosi. Aš jam parodysiu labiausiai patikusias vietas, mastė.

Romualdo Požerskio nuotrauka

Be pavadinimo (iš serijos „Atlaidai“)

Geriausiai ji suprato Genovaitės mama kaip našlaitį. O Bronius — net trigubas našlaitis. Mat tėvui išėjus į frontą, mirė žmona. Grįžęs, tėvas veda antrą kartą. Šiai susirgus ir likus dviem vaikams, tėvas veda trečią, didelę rėksnę, kuri augino ir auklėjo Bronių.

Genovaitė jaučia, kad likimas blogai paženklino šias trečias

vedybas, kaip ir Broniaus tėvo darbą spirito varyklėje, susikirtimą joje su vienu žmogumi. Tėvas išėjo iš namų ir po to nebegrižo. Bronius lyg matęs, kaip tėvą ežere valtyje keli tarsi stengesi pribaihti.

Šiame esė randame Broniaus Radzevičiaus pažiūras į romaną, kaip jis supranta meną, gerį, grožį, tiesą, Dievą, tikėjimą, „tary-

binus“ kritikus, kurių nekenė kaip maro. Įdomios jo pažiūros į moteris (kaip į motiną, globėją, kaip gamtą, duodančią vaisių), į vienatvę, sielą ir mirtį. Įdėtas ir lemtingas atsisveikinimo raštas žmonai, kuriame dominuoja „baimė kosminės nebūties“, baimė „absoliučios juodos beprasmybės“. Vylėsi būti apgaubtas motinos, kaip pasiklydęs sūnus.

Trys naujos „Mūsų krašto“ knygos

JURGIS GIMBUTAS

Lietuvos kraštotyros draugijos nuo 1992 metų leidžiamas žurnalas — almanachas *Mūsų krašto* tęsia prieškario šiaulielių *Gimtojo krašto* tradiciją ir pavaduoja sovietmečio *Kraštotyros* tęstinį leidinį. *Mūsų krašto* Nr. 1 ir 2 aptariau *Drauge* 1993 metais, o dabar susipažinsim su Nr. 3, 4 ir 5. Vyriausias redaktorė nuo pradžios yra Irena Seliukaitė. Jai padeda keturių specialistų redakcinė kolegija. Tiražas — po 1,500 egzempliorių, spausdinta Vilniuje.

Mūsų krašto Nr. 3, išleistas 1993 metais, 176 puslapių, paskirtas daugiausia šiaulių miestui ir jo apylinkėi, pagerbiant „pirmtaką“ Peliką Bugailiškį. Įdėta 33 straipsniai bei smulkesnės korespondencijos. Rašo 28 autoriai, tarp jų keli žinomi mokslininkai. Turinio dalys: Pažadinkime atmintį; Po giminės stogu; Tautosaka; personalijos ir kronika. Stambiausias straipsnis — Vidmanto Lopetos „Tvenkininė žuvininkystė šiaulių krašte“ (20 puslapių, su pateiktųjų pavardėmis ir literatūros sąrašais). Apie miesto senąsias kapines rašo Daugiras Mačiulis, su daug iliustracijų. Tarp leidinio istorinių fotografijų išsiskiria gegužinės dalyviai Gimbutiškyje 1904 metais. Visi su skrybėlėmis ar uniformomis kepurėmis, su kaklaraiščiais. Tai viena iš keturių iliustracijų Dalios Striogaite's straipsniui „Istorinės didžiosios šiaulių gegužinės“.

Mūsų krašto Nr. 4 (1994, 160

puslapių) turi 30 straipsnių bei korespondencijų. 25 autoriai in-formuoja apie praeitį, dabartį ir žmones iš Rusnės parapijos, Marjampolės, Bagaslaviškio, Žvirgždaičių, Linkonių kaimo (Adu-tiškio apylinkės), Kernavės, Kra-zių ir Upynės apylinkių. Knygos turinio padalos tokios, kaip Nr. 3. Stambiausias straipsnis: Vacio Miliaus „Atgimimo ir nepriklausomybės laikotarpio paminklų įrašai“ (17 puslapių, 8 paveiks-lai). Enciklopedinė vertė turi „Paraidinis knygnešių švietėjų ir kitų įžymiųjų lietuvių žadinto-jų sąrašas“, sudarytas Antano Stravinsko (tęsinys iš Nr. 3).

Mūsų krašto Nr. 5 (1994, 176 puslapių) skelbia 37 publikacijas, parašytas 33 autorių. Ir šioje knygoje sutelkta etnografinės bei istorinės medžiagos iš Žemaitijos, Aukštaitijos ir Dzūkijos. Ilgiausias rašinys: Kazys Misius „Prano Genio tardymo byla“ (35 puslapiai). Tai yra Telsių „Alkos“ muziejaus vedėjo, fotografo ir poeto Prano Genio 1951 metų tardymo dokumentai iš sovietmečio Genocido ir rezistencijos tyrimo centro Vilniuje. Be kitko, Pranas Genys 1946 metais fotografavo Žemaitijos partizanus ir buvo iškustas sovietinio agento. Šiame *Mūsų krašto* tomelyje yra du namotyrų skirti straipsniai: Jo-no Minkevičiaus apie Mažosios Lietuvos kaimus ir Stasio Dau-niaus apie dvi sodybas Auksu-čiuose, buvusiam Papilės vals-čiuje. Lietuvos senųjų kaimų išnaikinimą sovietų okupacioie

taikliai nusako Juozas Fabijona-vičius, rašydamas apie Marijam-polės kaimą netoli Viekšnių: „Kur anais dešimtmečiais klestė-jo senasis kaimas, šiandien neliko ne tik buvusių sodybų, bet ir akmens ant akmens. Sugriauti visi trobesiai, išpjauti sodybas puošę medžiai, užkasti tvenkiniai ir šuliniai. Mus, buvusius kaimo gyventojus, stebina, su kokia neapykanta buvo sugriauta vis-kas, ką per dešimtmečius sukūrė darbštūs ir laisvi Žemaitijos žmonės“. Vis dėlto, Žemaitijoje yra išlikę nesugriautų viensėdžių su medžiais.

Mūsų krašto sutelkė gausų bendradarbių būrį, senesnių ir jaunesnių. Nedaugiau kaip dešimt autorių yra rašę dviem ar trimis šio almanacho knygoms. Kiti — vis nauji. Almanacho išlei-dimo finansaiškai parėmė kelios ir etnografinės muziejus 1991 metais išleido *Etnografijos* mokslinio metraščio I tomą. Reikšmingas yra *Gimtinės* mėnraštis, leidžiamas jau šešerius metus. Dar vis nemaža Lietuvos dalis laukia detalesnių lokaliųjų tyrinėjimų praeičiai ištirti, žmonių kūrybai jamžinti, vietovardžiams surašyti, kol dar yra senų žmonių — liudininkų.

Algimantas Suopis

DIENOVIDIS

Nuo Frigijos migloto kranto
Pakyla skambanti diena —
Ir žalią lapą amaranto
Užgauna ietim auksine.

Dainuoja jūroj Nerejidės
Po spektro byrančiais krislais;
Ir spindi amforos ir skydai,
Stiklinės žuvsys ir tinklai.

Saturnas suka savo žiedą
Dangaus nematomu kraštu.
Iškyla iš legendų Leda:
Su gulbėmis maudosi kartu.

O ant vandens linguoja salos
Kilniam dienovidžio ritme,
Ir akys balzganos opalo
Atmerkto šviečia po žeme.

Ir skrenda linksmas koloritas,
Linksmai taškydamas laivus;
Ir vėl atgimsta senas mitas
Apie nemirštančius dievus.

RUGSĖJO SILUETAI

O, rudens sidabrinė tyla!
O, patetiška mėlynos astros!
Ir naktis kaip šviesi statula,
Iškalta baltame alebastre.

Giliame, žaliame šuliny
Atsispindi plaukai Mėlisandos —
Ir nostalgija lūpų švelni,
Vandeny tarp vijoklių nuskendus.

Kristaliniai šviesos spinduliai
Suskambedami dūžta ant sienos
Ir Cézanne'o žalsvi obuoliai
Išsibarsto blyškioj mėnesienoje.

O, žema rudeninė gaidal
Parke temsta šešėlis kaštono...
Rankoj tirpsta nakties valanda.
Krinta lapas — ramus ir geltonas.

Diplomatas Kazys Bizauskas ir Lietuva

(Atkelta iš 1 psl.)

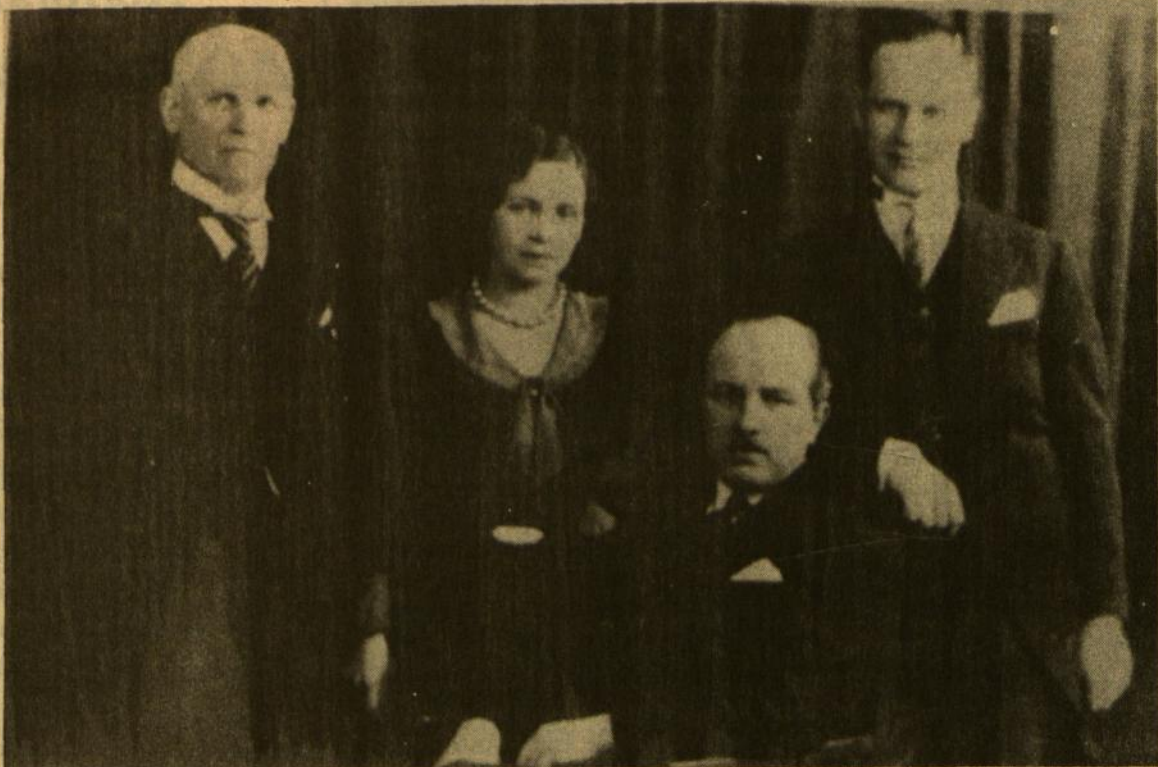
Pasirodo, tarptautiniuose santykiuose ir diplomatijoje kyla labai įdomių problemų. Pavyzdžiui, viena tokių buvo, kuomet Danija 1930 metais lenkams parėdė tris laivus. Jų vardai buvo: Estonia, Polonia ir Lithuania. Kadangi Lietuva buvo nusistatčiusi neturėti tiesioginio susikimo su Lenkija, Lietuvai susidarė didelė problema ką daryti, jei tie laivai atplauktų į Klaipėdos uostą. Užsienio reikalų ministras Zaunius paklausė Bizausko, kokia būtų jo nuomonė tuo reikalu. Bizauskas išsamiai ir pagrįstai Zauniui atsako.

Vilniaus byla gerokai gadino Lietuvos santykius su Latvija ir Estija. Kiek diplomatija yra jautri, parodo ir toks įvykis. 1930 metų pradžioje Estijos prezidentas vizitavo Lenkiją. Vizituodamas Lenkiją, jis apsilankė Vilniuje. Lietuvos gyventojai prieš tai reagavo ir Kaune įvyko prieš esus demonstracijos. Tas, pasirodo, atsiliepė ir Londone, ir Bizauskas vėl Zauniui duoda raportą.

Kazys Bizauskas, būdamas pasiuntiniu Londone, sekė ne tik kitų valstybių ir jų atstovų nusiėkimus Lietuvai, bet ir Lenkijoje tautinių mažumų problemas, nes, kaip jis sako, „jos yra mūsų sąjungininkės“. Pvz., 1931 metais Rytų Galicijoje ukrainiečiai pradėjo stipriai kovoti už nepriklausomybę ir lenkai ėmėsi griežtų smurto priemonių. Ta problema pasiekė Tautų sąjungą. Dovas Zaunius vėl klausia Kazio Bizausko, kokios reakcijos tuo klausimu anglų spaudoje ir anglų vyriausybėje.

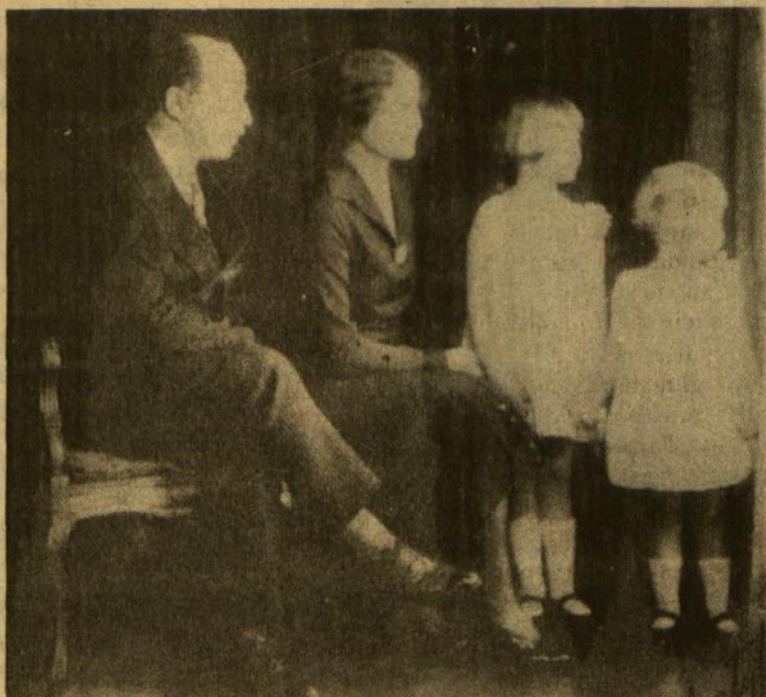
Lenkų-lietuvių santykiuose įvyko svarbiausias pasikeitimas, kuomet 1938 m. kovo 19 d. lenkai įteikė ultimatumą ir Lietuva buvo priversta jį priimti — užmegzti diplomatinis santykius.

Klaipėdos problema Lietuvai visą laiką buvo aktuali, nes vokiečiai savo mintyse jos nebuvo atsisakę. Atitinkamu laiku ir atitinkamais būdais vokiečiai siekė, kad Klaipėdos kraštas grįžtų prie Vokietijos. 1925 m. rugsėjo 28 d. Tautų sąjungos tarybos buvo priimta vadinama petičijų teisės rezoliucija, kuri leido nepatenkintoms mažumoms kreiptis į Tautų sąjungos generalinį sekretorių ir reikalauti sprendimo. Su tuo ir prasidėjo Klaipėdos krašto vokiečių veikla, norinti Klaipėdos kraštą prijungti prie

Kazys Bizauskas su Lietuvos pasiuntinybės Didžiajai Britanijai bendradarbiais 1931 metais Londone: iš kairės) Lietuvos telegramų agentūros (ELTA) korespondentas E.

J. Harrisonas, raštvėdė O. Kasparavičaitė, Kazys Bizauskas ir pasiuntinybės sekretorius J. Kajeckas.

Kazys Bizauskas su žmona Paulina ir dukrelėmis Prima bei Alge 1927 metais savo bute Lietuvos pasiuntinybėje Washington'e.

Vokietijos. Tautų sąjungoje atsiduro skundų. Tuo metu gubernatoriumi Klaipėdoje buvo Antanas Merkys. Jis turėjo su vokiečiais ir jų veikla daug vargo, daug problemų, kurias Pranas Zundė įvalgiai ir detalčiai aprašo. Čia vėl įjeltos Tautų sąjungos narės, jų tarpe ir Anglija. Tiems įvykiams Klaipėdos krašte vykstant, pasaulinėje spaudoje pradėjo rodytis straipsnių, siūlančių, naujus

Klaipėdos krašto ir visos Lietuvos būsėnos sprendimus. Vėl Zaunius prašo Bizausko informacijos. Tuo metu Lietuvos padėtis pasaulinėje plotmėje buvo ypatinga. Dėl Klaipėdos vokiečių veiklos Lietuvos santykiams su Vokietija pablogėjus, vokiečiai pradėjo artimiau bendradarbiauti su lenkais. Atskiruose politikų leidiniuose ir spaudoje netrukė ir tokių pareiškimų: „Duokite Dancigą ir koridorių vokiečiams ir mainais gausite Klaipėdą ir Lietuvą“. Buvo prisiminta ir tokie pareiškimai, kaip kad laikraštyje *Hamburger Nachrichten* 1926 m. gruodžio 31 d. buvo rašyta: „Taika rytuose tegali būti patikrinta Lietuvos panaikinimu. Tikrai šioji valstybė, kurios egzistencija yra verta komiškos operos scenos, stovi skersai kelio vokiečių-lenkų susitarimui“.

Dėl vokiečių skundo Tautų sąjungos tarybai Klaipėdos konvencijos signatarinės valstybės, kurioms buvo pavesta tą bylą svarstyti, turėjo daug problemų ir vargo. Anglija buvo viena iš Klaipėdos konvencijos signatarinių valstybių. Todėl Bizausko funkcija Anglijoje buvo labai svarbi. Zaunius, juo pasitikėdamas, jam pavesdavo daug pareigų. Pranas Zundė Bizausko veiklą labai pilnai ir detalčiai aprašo ir daug jo veiksmų įdomiai interpretuoja.

Kazys Bizauskas Lietuvos reikalais yra dažnas Anglijos Užsienio reikalų ministerijos lankytojas. Jis interesuojasi bylos reikalu, informuojasi, informuoja apie Lietuvos nusistatymą, reiškia savo nuomonę ir įtaigauja. Pagaliau Klaipėdos krašto konvencijos signatarai kreipėsi į Tarptautinį tribunolą Hagoje, kuris, išnagrinėjęs bylą, nutarė, kad Boettcheris buvo neteisingas ir kad Merkys, jų atleisdamas iš direktorijos pirmininko pareigų, pasielgė teisin-

gai. Tai buvo didelis Lietuvos laimėjimas, turis tarptautinę reikšmę.

Lietuvos santykiai su Vatikanu buvo įdomūs ir komplikuoti. Katalikų Bažnyčios dvasininkija lyg ir turėjo savo reikalams savo ryšius su Šv. Sostu. Iš kitos pusės, Katalikų Bažnyčia ir kartu valdžia ieškojo ir turėjo savo ryšius su Vatikanu. Lietuvos santykiai su Vatikanu labai įvairavo ir keitėsi. 1925-1927 metų laikotarpiu dėl Vatikano laikysenos Vilniaus klausimu Lietuvos santykiai su Vatikanu buvo gerokai pašilę. Deja, Vatikanas tuomet buvo lenkų įtakoje. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo Užsienio reikalų ministras Augustinas Voldemaras pradėjo ieškoti ryšių ir 1927 m. rugsėjo 27 d. sudarė su Vatikanu konkordatą. Santykiai įgavo normalias vėžes. Bet dėl tautininkų laikysenos Katalikų Bažnyčios ir katalikiškų organizacijų atžvilgiu santykiai su Šv. Sostu paastrėjo ir vyriausybė Šv. Sosto atstovui arkivyskupui R. Bartoloni įsakė apšviesti Lietuvą, ką jis 1931 metų pavasarį ir padarė. Pasaulis, ypač katalikiškoji spauda, į tą įvykį gana jautriai reagavo. Kazys Bizauskas tuomet buvo pasiuntiniu Anglijoje ir Užsienio reikalų ministrui Dovui Zauniui jis rašo: „Žinia apie Msgr. R. Bartoloni išvykimą iš Lietuvos tilpo visuose anglų laikraščiuose. Kai kurių laikraščių antraštėse vartojamas terminas — išvarytas (expelled). Londono laikraštyje *'The Tablet'* buvo gana žiaurus straipsnis, kuriame vyriausybės žingsnis ir užs. reik. ministerį D. Zaunį gana žiauriai kritikuoja ir jų žygi vadina vulgariu“.

Kaziui Bizauskui, kuris daug pastangų padėjo Lietuvos santykių su Vatikanu suderinimui ir užmezgimui, tas Lietuvos vyriausybės žygis buvo labai nemalonus. Santykiai su Vatikanu buvo atnaujinti Antrojo pasaulinio karo pradžioje. Nuncijum buvo paskirtas arkivyskupas L. Centoza ir Bizauskas, būdamas tuo metu Lietuvos įgaliotiniu Vilniaus miestui ir kraštui, su nuncijum palaikė gana artimus ryšius, siekdamas neutralizuoti provokacinę lenkų dvasininkų veiklą.

Kazys Bizauskas visur, kur tik jis buvo, stengėsi palaikyti ryšius su lietuviais, Amerikoje jis susikaldžiusius, susiginčiusius ir sušėpusius lietuvius derina jų veikloje ir jungia bendram darbui. Būdamas Anglijoje apie 1,000 lietuvių jis randa Škotijoje ir juos lanko. Latvijoje jis taip pat rūpinasi lietuviais ir bendradarbiauja su Lietuvos konsulatais.

Didesnės valstybės turi savo diplomatams specialias mokyklas ar ilgesnį laiką trunkančius kursus, ar seminarus, kuriuose savo diplomatus paruošia darbu. Iš

JUOZAS MEŠKAUSKAS

Pranas Zundė yra kauniškas. Jėzuitų gimnaziją Kaune baigė 1940 metais, kada Sovietų Rusija užėmė Lietuvą. Jis norėjo įstoti į Vytauto Didžiojo universiteto Technologijos fakultetą studijuoti, bet komunistai jo nepriėmė. Vokiečiams okupavus Lietuvą, studijavo Vytauto Didžiojo universitete, bet nespėjo jo baigti, nes frontui artėjant prie Kauno, kaip ir daugelis kitų lietuvių, pasitraukė į Vokietiją ir gyveno Berlyne. Dr. Jonui Šliūpui mirus, jo kūno kremacijos iškilmėse Wilmersdorf'o krematoriumo koplyčioje 1944 m. lapkričio mėn. 11 d., dalyvaujant gausiai Berlyno lietuvių visuomenei, Pranas Zundė jaunimo vardu pasakė atsisveikinimo kalbą. Rusams artėjant prie Berlyno, Pranas Zundė pasitraukė toliau į vakarus ir apsigyveno Luebeck'e. Ten gyveno keletą metų. 1949-1956 metais buvo Vokietijos lietuvių Bendruomenės krašto valdybos pirmininku. Jis ten padėjo suorganizuoti Vasario 16-osios gimnaziją, surado ir padėjo nupirkti jai patalpas.

JAV atvyko 1960 metais ir apsigyveno Washington'e. Pranas Zundė dirbo Documentation, Inc. studijų skyriaus vedėju. Aviacijos mokslinių tyrimų biuro (A.F.O. S.R) buvo jam pavesta parašyti studiją apie informacijos procesų automatizavimą. Jo studija buvo išleista atskiru leidiniu. Jisai susidomėjo informacijų mokslu, kompiuteriais ir jų panaudojimu.

Apie „Kazio Bizausko“ autorių Praną Zundę

Pranas Zundė

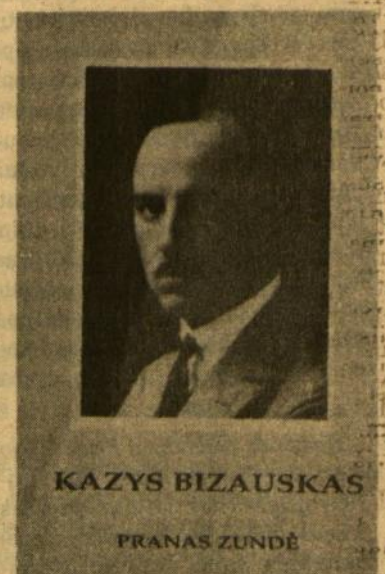
Georgia technologijos institute gavo magistro, vėliau daktaro laipsnį ir buvo pakviestas profesoriumi — ten išdirbo apie 30 metų.

Dėl savo knygų apie Kazį Bizauską Pranas Zundė sako: „Aš nemažai bendradarbiau lietuvių spaudoje, visuomet domėjaisi istorija. Kazys Bizauskas — Vasario 16-osios akto signataras, diplomatas, nepaprastai darbštus ir veiklus žmogus. 1940 metais buvo suimtas ir dingio be žinios“. Antras dalykas: per žmoną Praną Zundę rišo su Kaziu Bizausku giminytės ryšiai. Trečia, Zundės tėvas Kazis Bizauskas gerai pažino, nes kartu su juo mokėsi Mintaujos gimnazijoje.

Pranas Zundė dabar neseniai buvo nuvažiavęs į Lietuvą rinkti medžiagos apie Kazį Bizauską savo trečiaj knygai. Pasidarė Kazio Bizausko likimas žinomas. Pasirodo, kad jis kartu su kitais suimtais buvo vežamas į Rusijos gilumą. Kažkodėl jis buvo nuo kitų atskirtas ir KGB agentų vežamas

Bygosovo kryptimi. Iš ten palydovas, KGB pareigūnas, pasiuntė Berijai telegramą: „Frontas artėja, ką daryti su Bizausku?“ Berija atsako: „Sušaudyti“. Yra ir KGB pareigūno atsakymas: „Išakymas įvykdytas“. Šią medžiagą Pranas Zundė rado Vilniuje, Visuomeninių organizacijų archyve, Tame KGB archyve Zundė pasidarė Kazio Bizausko bylos kopijas. Jos apima apie 60 lapų. Reikia manyti, kad trečioji apie Kazį Bizauską knyga taip pat bus labai įdomi, kaip kad ir pirmosios dvi. Šitas knygas paėmus skaityti sunku laiku nueiti gulti, nes nesinori jų padėti. Ačiū dr. Pranui Zundei. Laukiame trečiosios.

(Šios žinios paimtos iš Algio Kustos straipsnio „Trys Prano Zundės veikalai Lietuvoje“, kuris buvo išspausdintas *Gimtajame krašte*, Nr. 19, 1995 m. gegužės 18-24 d. Vilniuje.)

KAZYS BIZAUSKAS

PRANAS ZUNDĖ

Daina papuošia labdarą Stasės Klimaitės-Šimoliūnienės minikoncertas

Nebus čia įvykio paminėjimas — pilnai, ar koncerto profesinis įvertinimas; šie žodžiai — tik pagarbos išreiškimas ir labdarai, ir juo labiau meninei jos puošmenai. Tai koncertas, atliktas geranoriškų, nuosirdžių menininkų — solistės ir jos akompaniatoriaus.

Įvykis kaip daugelis įvykių, vadinkime jį gegužine, popiete, pietumis; 1995 m. gegužės 28 d. Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos salėje, Lietuvos Dukterų kviečiami, susirinko geros širdies žmonės. Organizacijos pirmininkė Regina Gasparonienė sugeba moteris organizuoti, visos dirba, aukoja laiką, patraukia žmones į labdarą. Visa tai pagirtina: pirminkės sklandi kalba, ir darbščios Lietuvos dukters, ir skanūs pietūs (Genovaitės Plukienės) ir geraširdžiai stambių aukų davėjai...

O meninė to įvykio puošmena — koncertinė dalis. Atgaiva, pasigėrėjimas. Solistė Stasė Klimaitė-Šimoliūnienė irgi yra viena iš darbščiausių lietuviškuose reikaluose. Ji visada pribūva į kultūrinius renginius, ji būdavo Lietuviškos radijo valandėlės redaktorė ir pranešėja, ji ir parašo visuomeninėm temom lietuvių spauda... Bet jos tikrasis pašaukimas — daina. Lavina ji savo balsą nuo pat jaunystės, yra dainavusi Stepo Sodeikos Ansambly Čikagoje, daug kartu atliko solo dainas Los Angeles mieste, gieda ir Šv. Kazimiero parapijos chore, savu balsu ir vaidybinių talentu buvo prisidė-

kur Kazys Bizauskas igijo diplomatinį žinių, savybių ir sugėbimų, tai sunku žinoti, bet man atrodo, kad ir dabartiniai mūsų diplomatai iš Kazio Bizausko galėtų daug ko pasimokyti. Knyga *Kazys Bizauskas* skaitytina kultūrininkui, visuomenininkui, politikui ir istorikui ir ypač diplomatui, nes visi joje gali rasti daug ko naujo ir daug ko išmokti. Pranui Zundei reikia dėkoti už tiek įdėto darbo ir taip gražiai ir išsamiai parašytą knygą.

Stasė V. Klimaitė-Šimoliūnienė atlieka programą Lietuvos Dukterų draugijos metiniame renginyje Šv. Kazimiero parapijos salės scenoje, Los Angeles, 1995 metų gegužės 28 dieną. Jai akompanuoja dr. William Lockwood.

jusi prie Dalilos Mackialienės „Motėrų ansamblio“ (taip pat prie Los Angeles Dramos sambūrio), koncertavusi ir nepriklausomai Lietuvoje prieš porą metų. Nuolat lavinasi, myli dainą, džiaugiasi dainuodama ir dažnai pradžiugina klausytojus. Šį kartą jai ypač gerai sekėsi — klausytojai apibėrė ją komplimentais. Ji šiuo metu lavina balsą ir koncertuoja su pianistu dr. William Lockwood (su juo gastroliavo ir Lietuvoje), užtat ji pasikvietė ir į šį koncertą.

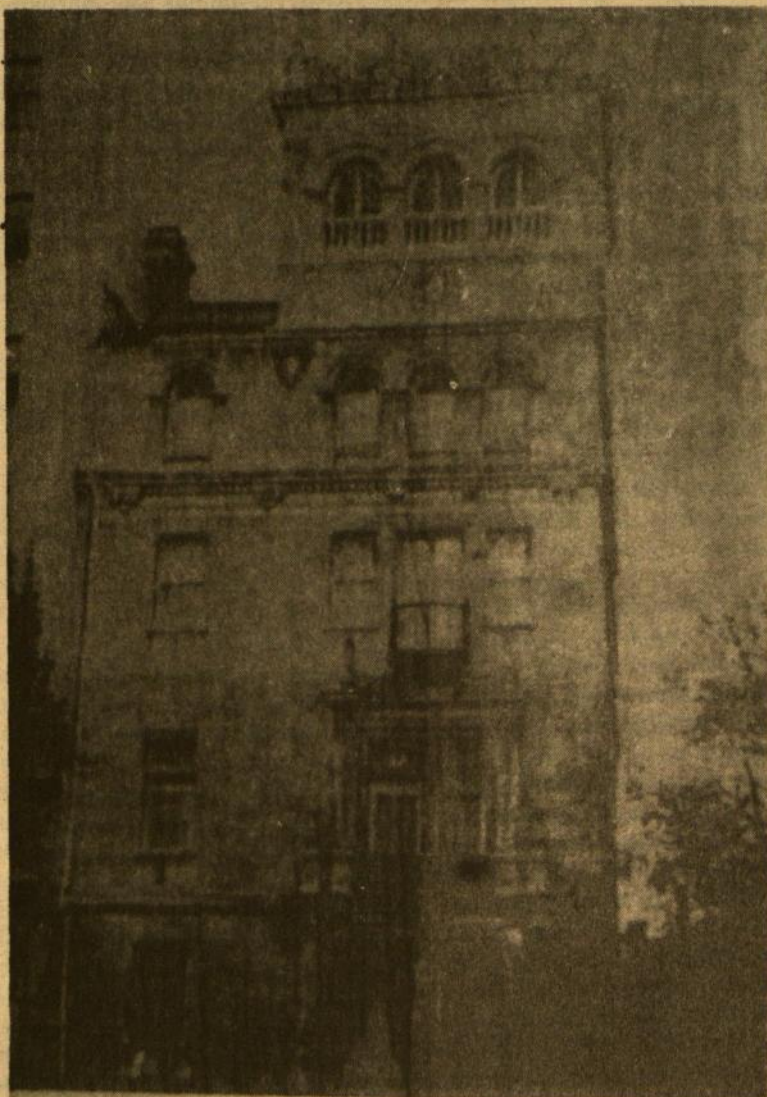
Ši Lietuvos Dukterų labdarininkų popietė liko atmintina ir dėl pavykusio, kad ir trumpo — beveik „mini“, koncerto; klausytojai gal būtų pageidavę ir daugiau šios solistės dainų, jei būtų buvę skirta laiko.

Atlikta lietuvių ir kitų tautų muzikų kūriniai. Solistės graži laikysena scenoje tuoj patraukė dėmesį, o netrukus maloniai nuskaubė ir jos padainuotos dvi Broniaus Budriūno (neseniai mirusio) harmonizuotos liaudies dainos: „Kas bernelio sumislyta“ ir „Tykiai, tykiai Nemunėlis teka“. Ypač gražiai skambėjo „Nemunėlis teka“ — andante, sėmpe paco rubato, sraunios upės iliuzija... Solistės lygus, apvaldytas balsas, aiškiai ištariamai žodžiai; tų žodžių paprastumas kla-

siškai perdavė dainos nuotaiką. Zaismingi kompozitoriaus Benjamino Gorbulskio „Ryto garsai“ dr. W. Lockwood aranžuoti „Lithuanian Medley“, irgi buvo solistės perteikti autentiškai. Padainuoti ir du kūriniai iš miuziklų: Andrew Lloyd Webber (pagal poeto T. S. Eliot žodžius) „Cats“; ir Richard Rodgers „Memory“, patios solistės išvertėta į „Atmintis“ — iš miuziklo „Cats“; ir Richard Rodgers „Climb Every Mountain“ iš miuziklo „Sound of Music“ (vienuolės arija — žodžiai R. Hammerstein). Šių dviejų kūrinių atlikime solistė Stasė Klimaitė-Šimoliūnienė pasirodė ir su vaidybinių išraiškos gabumais. Buvo jaučiama, kad solistei gelbsti ir atidus išsilavinęs jos akompaniatorius su kuriuo publika jį supažindino dr. William Lockwood, ryškus ir patyręs muzikos menininkas, pamėgęs lietuvių publika ir Lietuvą.

Šis „minikoncertas“ visiems klausytojams patiko, ir visi gerai pažįstamą solistę Stasę Klimaitę-Šimoliūnienę ėmė žiūrėti dar su didesne pagarba. Gaila, kad popietės rengėjos neparūpino spausdintos koncerto programos; daugeliui greit išblėso muzikų ir atliktų jų kūrinių vardai.

Alė Rūta

Namas Washington'e, 2622 16th Street, NW, kurį Kazys Bizauskas igijo Lietuvos valstybei 1924 metais ir kuriame Lietuvos ambasada JAV tebeveikia iki šiol.